

زن در قرآن

حسین بستان (نجفی)

رضا دهقان شاد

زمستان ۱۳۹۷

بستان، حسین؛ ۱۳۴۷-

زن در قرآن / حسین بستان (نجفی) و رضا دهقان نژاد. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۷.
هشت، ۱۹۵ ص. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۴۷۰: علوم اجتماعی؛ ۲۷) (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ ۲۲۴۴: علوم اجتماعی؛ ۱۰۵)

ISBN: 978-600-298-243-8

بها: ۱۴۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیفا.
کتابنامه، ص. [۱۷۱] - ۱۷۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

۱. زنان در قرآن. ۲. Women in the Qur'an. ۳. زنان در اسلام. ۴. Women in Islam. الف. دهقان نژاد، رضا، ۱۳۵۵-
ب. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ج. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی. د. (SAMT) The Center for Studying and Compling University Books in Humanities
Institute for Research and Development in the Humanities

۲۹۷/۱۵۹

۱۳۹۷ ب ۵۱۰۴ BP

۵۴۸۱۰۴۲

شماره کتابشناسی ملی

زن در قرآن

مؤلفان: حسین بستان (نجفی) و رضا دهقان نژاد

ویراستار: سعیدرضا علی‌عسگری

ناشران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)،

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

صفحه‌آرایی: اعتصام

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۷

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبحان

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمابر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروش اینترنتی: www.ketab.ir/rihu

تهران: بزرگراه جلال آل‌احمد، تقاطع بل یادگار امام، روبه روی پمپ گاز، کد پستی: ۱۴۶۳۶ سازمان مطالعه و تدوین کتب

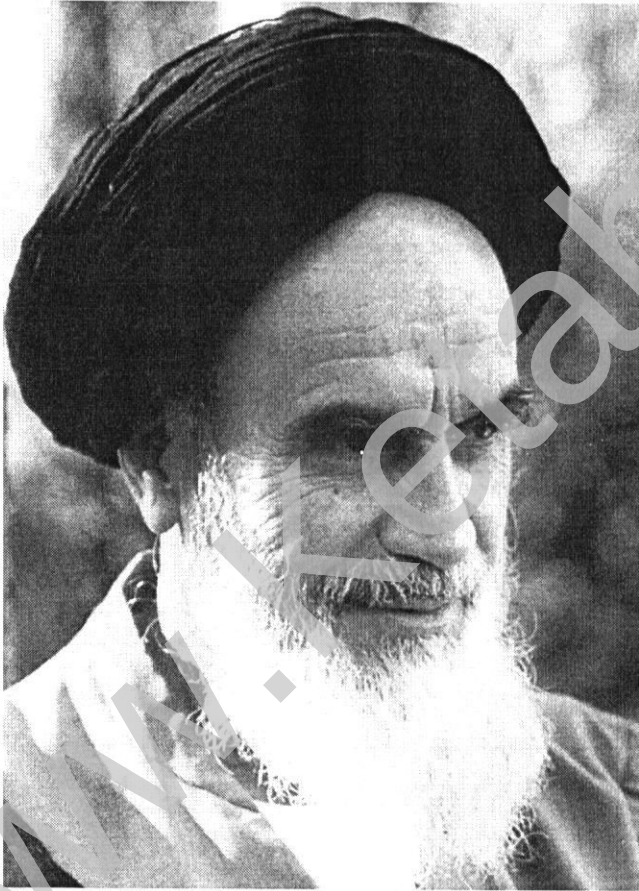
علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰، نمابر ۴۴۲۴۸۷۷۷ • مرکز پخش و نمایشگاه دائمی: تهران: خ انقلاب، خ

ابوریحان، ش ۱۰۷ و ۱۰۹، تلفن: ۶۶۴۰۸۱۲۰، نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۰۵۶۷۸

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

زن‌ها مردان شجاع را در دامن خود بزرگ می‌کنند. قرآن کریم انسان‌ساز است، و زن‌ها نیز انسان‌ساز. وظیفه زن‌ها انسان‌سازی است. اگر زن‌های انسان‌ساز از ملت‌ها گرفته بشود، ملت‌ها به شکست و انحطاط مبدل خواهند شد، شکست خواهند خورد، منحل خواهند شد.

سخن ناشران و شورای تحول

یکی از هدف‌های مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاه‌ها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گام‌هایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می‌کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می‌شود، تصویب کرد.

همچنین شورای عالی انقلاب فرهنگی برای تکمیل این مقصود (بازنگری و تدوین سرفصل‌ها و منابع علمی معتبر با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی)، در تاریخ ۸۸/۷/۲۱ یک شورای تخصصی را به عنوان مرجعی ثابت برای تحول و سیاست‌گذاری و نظارت در حوزه علوم انسانی تعیین کرد و آیین‌نامه تشکیل شورای تخصصی تحول و ارتقای علوم انسانی را به تصویب رساند.

شورای تحول پس از تدوین و تصویب برنامه‌های آموزشی دروس و سرفصل‌های جدید رشته‌های علوم انسانی، تألیف متون درسی دانشگاهی را مطابق با سرفصل‌های جدید با دعوت از اندیشمندان و استادان برجسته دانشگاهی و حوزوی در دستور کار خود قرار داد.

سازمان «سمت» و پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به عنوان عضوی از اعضای شورای تحول با سابقه طولانی و تجربه موفق چندین دهه خویش در تألیف و ترجمه منابع علوم انسانی در کنار مأموریت مصوب خویش در تحقق اهداف شورای تحول نیز همکاری نزدیک داشته‌اند و دومین اثر مشترک سه‌جانبه خود را با عنوان «زن در قرآن» به جامعه علمی کشور عرضه می‌کنند.

دشواری تألیف متون درسی دانشگاهی بر اهل نظر پوشیده نیست و به همین جهت در این راه نیل به کمال مطلوب می‌باید به تدریج و پس از انتقادهای و یادآوری‌های پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که استادان محترم از این همیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این دو نهاد را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته مطالعات زنان در مقطع کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس تخصصی «زن در قرآن» به ارزش دو واحد تدوین شده است. علاوه بر این کتاب حاضر برای درس «زن در ادیان و مکاتب» و دیگر درس‌های مرتبط نیز قابل استفاده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
---	-------

فصل اول: انسان‌شناسی قرآنی

۳	مقدمه
۱۷	چکیده
۱۸	خودآزمایی

فصل دوم: جایگاه ارزشی زن

۱۹	مقدمه
۱۹	۱-۲. جایگاه ارزشی زن در دوران پیش از اسلام
۲۲	۲-۲. برابری ارزشی زن و مرد از دیدگاه قرآن
۲۴	۳-۲. بررسی شبهه‌های پیرامون جایگاه ارزشی زن در قرآن
۳۳	چکیده
۳۳	خودآزمایی

فصل سوم: تفاوت‌های تکوینی زن و مرد

۳۵	مقدمه
۳۵	۱-۳. اثبات تفاوت‌های طبیعی
۳۷	۱-۱-۳. تفاوت‌های جسمی
۳۷	۲-۱-۳. تفاوت‌های روان‌شناختی
۴۳	۲-۳. تفاوت‌های جنسی و ارزش‌گذاری
۴۴	۳-۳. لزوم حفظ تفاوت‌های جنسی
۴۵	چکیده
۴۶	خودآزمایی

فصل چهارم: زنان و ازدواج

۴۷		مقدمه
۴۷		۱-۴. خاستگاه ازدواج
۴۸		۲-۴. تجردگزینی
۵۰		۳-۴. انواع ازدواج
۵۲		۴-۴. قواعد همسرگزینی
۵۶		۵-۴. الگوهای همسرگزینی
۵۷		۶-۴. نقش زن در انتخاب همسر
۵۸		۷-۴. مهریه
۶۰		چکیده
۶۱		خودآزمایی

فصل پنجم: زن و نقش همسری

۶۳		مقدمه
۶۳		۱-۵. حقوق زن به عنوان همسر
۶۹		۲-۵. وظایف زن به عنوان همسر
۷۵		چکیده
۷۵		خودآزمایی

فصل ششم: زن و نقش مادری

۷۷		مقدمه
۷۷		۱-۶. حقوق مادر
۸۲		۲-۶. وظایف مادر
۸۸		چکیده
۸۸		خودآزمایی

فصل هفتم: زنان و مدیریت خانواده

۸۹		مقدمه
۹۰		۱-۷. مفاد آیه قوامیت
۹۴		۲-۷. شاخص های مدیریتی خانواده
۹۷		۳-۷. الگوی قرآنی مدیریت خانواده
۱۰۱		چکیده
۱۰۱		خودآزمایی

فصل هشتم: خشونت خانگی بر ضد زنان

مقدمه.....	۱۰۳
۸-۱. مفهوم‌شناسی خشونت.....	۱۰۴
۸-۲. شواهد مخالفت قرآن با خشونت خانگی بر ضد زنان.....	۱۰۶
چکیده.....	۱۱۶
خودآزمایی.....	۱۱۶

فصل نهم: حریم‌شناسی ارتباط زن و مرد

مقدمه.....	۱۱۷
۹-۱. فلسفه محدودیت روابط زن و مرد.....	۱۱۷
۹-۲. انواع محدودیت در روابط زن و مرد.....	۱۲۰
چکیده.....	۱۳۰
خودآزمایی.....	۱۳۰

فصل دهم: زن و نقش‌های اجتماعی و سیاسی

مقدمه.....	۱۳۱
۱۰-۱. زنان و تعلیم و تعلم.....	۱۳۱
۱۰-۲. زنان و کار و فعالیت.....	۱۳۴
۱۰-۳. زنان و سیاست.....	۱۳۷
چکیده.....	۱۴۵
خودآزمایی.....	۱۴۶

فصل یازدهم: تفاوت‌هایی در حقوق اجتماعی زن و مرد

مقدمه.....	۱۴۷
۱۱-۱. شهادت.....	۱۴۹
۱۱-۲. ارث.....	۱۵۰
۱۱-۳. دیه.....	۱۵۲
۱۱-۴. قصاص.....	۱۵۴
۱۱-۵. جهاد.....	۱۵۵
چکیده.....	۱۵۷
خودآزمایی.....	۱۵۷

فصل دوازدهم: زنان الگو

مقدمه.....	۱۵۹
۱۲-۱. آسیه (ع).....	۱۶۰

۱۶۱	۱۲-۲. حضرت مریم علیها السلام
۱۶۳	۱۲-۳. حضرت فاطمه علیها السلام
۱۶۷	۱۲-۴. الگوپذیری زنان امروز از اسوه‌های قرآنی
۱۶۹	چکیده
۱۷۰	خودآزمایی

منابع

۱۷۱	منابع فارسی و عربی
۱۷۸	منابع انگلیسی

نمایه‌ها

۱۷۹	نمایه آیات
۱۸۳	نمایه روایات
۱۸۵	نمایه اصطلاحات

مقدمه

قرآن کریم، یادگار گرانمای پیامبر گرامی اسلام ﷺ، اصلی ترین و اصیل ترین منبع فهم دین است که در هیچ حوزه ای از حوزه های معرفت دینی، بی نیاز از مراجعه به آن و تفکر و تدبّر در آیات آن نیستیم. حوزه مطالعات زنان، یکی از حوزه های معرفتی است که در نتیجه تحولات شگرف اجتماعی و فرهنگی، شاهد گسترش کم نظیری در دهه های اخیر بوده است و با توجه به نگاه همه جانبه قرآن کریم به ابعاد دنیوی و اخروی و فردی و اجتماعی زندگی زنان، این حوزه می تواند به عنوان یکی از حوزه های غنی و پر دامنه معرفت دینی نیز قلمداد شود.

پژوهشگران مطالعات قرآنی معمولاً با این مسئله روبه رو می شوند که آیا در تحلیل ها و تفسیرهای خود باید به فهمشان از قرآن بسنده کنند یا می توانند به سنت، یعنی سیره و احادیث معتبر معصومان (علیهم السلام) نیز استناد جویند و در فرض دوم، کار حدیثی را تا چه سطحی دنبال کنند؟ آیا به احادیث تفسیری که معمولاً در کتاب های تفسیر قرآن به آنها اشاره می شود، بسنده کنند یا سطح بالاتری را در نظر بگیرند. این ابهام ناشی از اختلاف نظر در پاره ای مبانی قرآن شناختی، مانند میزان اعتبار رویکرد تفسیر قرآن به قرآن و جایگاه روایات معصومان (علیهم السلام) در فهم قرآن است که بررسی آنها مجال دیگری می طلبد، ولی آنچه در این نوشتار پیش فرض گرفته شده، لزوم توجه به دلالت های قرآنی در درجه نخست و توجه به دیگر دلالت های نقلی و عقلی که در فهم آیات قرآن مؤثرند، در درجه بعدی است. بنابراین، در هر مبحثی در کنار تأمل در آیات قرآن و رجوع به توضیحات مفسران، کوشیده می شود به روایات تفسیری مشتمل بر تفسیرهای مستقیم یا غیر مستقیم نیز توجه کافی مبذول شود، ولی مباحث حدیثی محض اصولاً مورد نظر قرار نمی گیرند. به هر حال، با وجود آثار متعددی که در زمینه تبیین دیدگاه اسلام و قرآن درباره زن به نگارش درآمده اند، به نظر می رسد در این زمینه همچنان نیازمند تولید آثار متقن و فاخری در سطوح

مختلف و برای مخاطبان گوناگون داخلی و خارجی هستیم. تدوین متون آموزشی، یکی از راهکارهای تحقق این هدف والاست که طرح تحول و ارتقای علوم انسانی - که در سال‌های اخیر از سوی شورای عالی انقلاب فرهنگی و در پاسخ به مطالبات مؤگد رهبر معظم انقلاب، امام خامنه‌ای پیگیری می‌شود - بستر اجرایی آن را نیز فراهم کرده است، به‌ویژه با عنایت به اینکه درس زن در قرآن در مقطع کارشناسی ارشد در آخرین بازنگری برنامه آموزشی رشته مطالعات زنان، به تصویب رسید. به هر حال، انگیزه تدوین کتاب پیش‌رو، چنین ملاحظاتاتی بوده است.

مباحث کتاب در قالب دوازده فصل تنظیم شده‌اند. سه فصل آغازین، پاره‌ای مباحث مبنایی انسان‌شناسی و ارزش‌شناختی را دربر دارند، بدین‌سان که فصل نخست به موضوع کلی انسان‌شناسی و ویژگی‌های عام انسان در قرآن می‌پردازد؛ فصل دوم، بحث جایگاه ارزشی زن از منظر قرآن و پاسخ به برخی شبهات در این زمینه را دنبال می‌کند و فصل سوم، بر بحث تفاوت‌های تکوینی زن و مرد تمرکز می‌یابد؛ در فصل چهارم، موضوع زنان و ازدواج بررسی شده است؛ فصل‌های پنجم و ششم به بررسی وظایف و حقوق زن در نقش‌های همسری و مادری و فصل هفتم به مسئله جایگاه زن در مدیریت خانواده اختصاص یافته‌اند؛ در فصل هشتم، مسئله خشونت خانگی بر ضد زنان بررسی شده است و فصل نهم به بحث حریم‌شناسی ارتباط زن و مرد و بیان فلسفه و اقسام محدودیت‌ها در این خصوص می‌پردازد؛ فصل دهم بر نقش‌های اجتماعی و سیاسی زنان متمرکز شده است؛ در فصل یازدهم، برخی تفاوت‌ها در حقوق اجتماعی زن و مرد مطرح می‌شوند و سرانجام، فصل دوازدهم به معرفی الگوهای قرآنی زن اختصاص یافته است.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم از همه عزیزان دست‌اندرکار تهیه این کتاب سپاسگزاری و قدردانی کنم، به‌ویژه از حجة الاسلام رضا دهقان‌نژاد عضو هیئت علمی گروه فقه و حقوق اسلامی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان که گردآوری و تدوین آغازین مباحث را بر عهده داشتند و نیز جناب حجة الاسلام والمسلمین محمدرضا زیبایی‌نژاد، ناظر محترم طرح و همچنین از ریاست محترم، معاون محترم پژوهشی و دیگر عوامل اجرایی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که بی‌همراهی و همکاری هر کدام از ایشان، این کوشش علمی یا به نتیجه نمی‌رسید، یا با دشواری‌های بسیار روبه‌رو می‌شد. در پایان، دوام توفیق همه این عزیزان در خدمت به ساحت دین و قرآن را از خداوند متان مسئلت می‌کنم.